

Tillaga til þingsályktunar

um undirbúning að stofnun björgunarskóla Sameinuðu þjóðanna á Íslandi.

Flm.: Ólafur Þór Gunnarsson, Silja Dögg Gunnarsdóttir, Karl Gauti Hjaltason,
Ólafur Ísleifsson, Lilja Rafney Magnúsdóttir, Ari Trausti Guðmundsson.

Alþingi ályktar að fela utanríkisráðherra í samvinnu við samgöngu- og sveitarstjórnarráðherra og dómsmálaráðherra að skipa starfshóp til að kanna grundvöll fyrir stofnun björgunarskóla Sameinuðu þjóðanna, kosti þess og galla. Starfshópurinn skili niðurstöðu sinni til ráðherra eigi síðar en 1. desember 2018.

Greinargerð.

Tillaga sama efnis var flutt á 138. (276. mál), 139. (306. mál), 140. (144. mál) og 141. löggjafarþingi (603. mál) en var ekki afgreidd. Hún er nú endurflutt lítið breytt.

Með tillögu þessari er lagt til að utanríkisráðherra í samvinnu við samgöngu- og sveitarstjórnarráðherra og dómsmálaráðherra verði falið að skipa starfshóp sem undirbúi stofnun björgunarskóla Sameinuðu þjóðanna. Lagt er til að starfshópurinn skili ráðherra tillögum sínum eigi síðar en 1. desember 2018.

Á Íslandi er fyrir mikil þekking á björgunarmálum, bæði hjá opinberum aðilum og félagasamtökum. Hér er náttúra og allar aðstæður þannig að óvída í heiminum er slíkt að finna. Íslenskir björgunarmenn hafa reynslu af björgun úr sjávarháska, eru vanir að takast á við for-áttuveður á landi, snjóflóð, jarðskjálfta, björgun af jökli, umfangsmiklar leitir á erfðum landsvæðum o.s.frv. Þá hefur einnig skapast í landinu mikil þekking á viðbrögðum við eldgosum líkt og kom í ljós í tengslum við eldgosin í Eyjafjallajökli og í flóðum tengdum þeim vorið 2010 og sömuleiðis í viðbrögðum við gosi í Grímsvötnum og flóðum á Mýrdalssandi á undanförunum árum. Af þeim sökum virðast hér vera kjöraðstæður, fyrir ríki með veikar stoðir á þessu sviði, til þess að læra af reynslu Íslendinga og öðlast þar með meiri færni við björgunarstörf.

Þá hafa íslenskar björgunarsveitir tekið þátt í verkefnum erlendis og farið í útköll til hamfarasvæða í útlöndum þar sem sérþekking þeirra hefur verið nýtt, m.a. við rústabjörgun eftir jarðskjálfta og flóð. Má þar nefna framgöngu ICE-SAR-sveitarinnar við björgunarstörf á Haítí fyrir nokkrum árum sem vakti athygli á alþjóðlegum vettvangi.

Slysavarnafélagið Landsbjörg hefur frá árinu 1999 tekið þátt í samræmingarstarfi Sameinuðu þjóðanna og rekið alþjóðabjörgunarsveit Slysavarnafélagsins Landsbjargar (*ICE-SAR*) sem var stofnuð með samkomulagi milli Landsbjargar, utanríkisráðuneytis og dómsmálaráðuneytis. Hægt yrði að byggja á þeirri dýrmætu og viðamiklu þekkingu sem til er og á grundvelli þeirra sambanda sem nú þegar hefur verið stofnað til.

Hér á landi hafa nokkrar námsstofnanir við Háskóla Sameinuðu þjóðanna verið starfræktar þar sem nemendum frá þróunarríkjum er boðið upp á nám á sviðum þar sem Íslendingar hafa náð miklum árangri á undangengnum áratugum.

Háskóli Sameinuðu þjóðanna var stofnaður árið 1975 og hefur höfuðstöðvar sínar í Tókýó, enda þótt háskólastarfsemin sé dreifð milli fjölda stofnana um heim allan. Markmið hennar er einkum að aðstoða svokölluð þróunarlönd á ólíkum sviðum.

Hér á landi hefur Jarðhitaskóli Háskóla Sameinuðu þjóðanna starfað síðan árið 1979 innan Orkustofnunar. Á vefsíðu hans segir: „Markmið Jarðhitaskólans er að aðstoða þróunarlönd, þar sem nýtanlegur jarðhiti finnst, við að byggja upp og efla hóp sérfræðinga í jarðhitafræðum, sem geta unnið á hinum ýmsu sérsviðum í rannsóknum á jarðhita og nýtingu hans. Þetta er gert með því að bjóða upp á sérhæfða sex mánaða þjálfun. Þessi þjálfun er opin háskóla-menntuðum einstaklingum sem hafa minnst ársreynslu í starfi við jarðhitarannsóknir í heimalandinu.“

Nýlega hefur námið verið útvíkkað með því að bjóða bestu nemendunum upp á framhaldsnám til meistaraáráðu í jarðhitavísindum eða jarðhitaverkfræði. Allmargir nemendur hafa þó þegar aflað sér meistaraáráðu og sumir doktorsáráðu áður en þeir koma til náms í Jarðhitaskólanum. Umrædd útvíkkun var gerð í samvinnu við Háskóla Íslands árið 2000. Frá upphafi starfseminnar hafa samtals 647 einstaklingar frá 60 löndum stundað nám við skólann. Nemendur hafa að miklu leyti komið frá Asíu og Afríku en einnig Suður-Ameríku og Mið- og Austur-Evrópu, hlutfall kvenna er til þessa 19%. Þar að auki heldur skólinn reglulega námskeið í þróunarlöndum og hafa tæplega 1.700 manns frá 30 þróunarlöndum sótt þau frá því að slíkt námskeiðahald hófst árið 2005. Íslenska ríkið hefur kostað rekstur skólans að mestu leyti.

Þegar Sjávarútvegsskóli Háskóla Sameinuðu þjóðanna hóf göngu sína hér árið 1998 sóttu hann sex nemendur frá Afríku einni. Tólf árum síðar voru þar 19 manns við nám, konur og karlar, frá öllum heimshornum. Einnig styður skólinn nám 8 til 10 doktors- og meistaranema hér á landi. Á vefsíðu skólans segir: „Í náminu er lögð áhersla á hagnýta þekkingu og reynslu, og nemendur vinna náðið með íslenskum leiðbeinendum í verkefnavinnu og starfskynningum sem taka rúman helming þeirra sex mánaða sem námið varir. Á hverju ári er boðið upp á sérnám á 3–4 brautum, en sérnámið tekur á bilinu 4–5 mánuði. Skólinn er að mestu leyti fjármagnaður með hluta af framlagi Íslands til þróunarmála og með framlögum frá Háskóla Sameinuðu þjóðanna. Að auki hafa nokkrir nemendur stundað nám með styrk frá öðrum aðilum. Skólinn hefur sérstaka stjórn og er samstarfsverkefni fjögurra stofnana undir forystu Hafrannsóknastofnunarinnar en forstjóri hennar er formaður stjórnar.“

Haustið 2009 hóf göngu sína Jafnréttisskólinn (*Gender Equality Training Programme*), sem er starfræktur á vegum Háskóla Íslands í samstarfi við utanríkisráðuneytið og í tengslum við Öndvegisklasa í jafnréttis- og margbreytileikarannsóknum. Jafnréttisskóli HSP varð hluti af neti skóla Háskóla Sameinuðu þjóðanna hinn 9. maí 2013, en honum var komið á fót sem tilraunaverkefni utanríkisráðuneytisins og Háskóla Íslands í janúar 2009. Jafnréttisskóli HSP vinnur að því að veita sérfræðingum frá þróunarlöndum sem starfa að jafnréttismálum þjálfun á sérsviði sínu og gera þeim betur kleift að vinna að jafnri stöðu karla og kvenna í heimalöndum sínum. Alls hafa 53 nemendur frá 5 löndum útskrifast úr fimm mánaða náminu, þar af 24 frá því að skólinn varð formlega hluti af HSP.¹

Landgræðsluskólinn varð formlega hluti af neti Háskóla Sameinuðu þjóðanna í febrúar árið 2010 þegar skrifað var undir samstarfssamning þar að lútandi. Skólinn er samstarfsverkefni utanríkisráðuneytisins, Landbúnaðarháskóla Íslands og Landgræðslu ríkisins. Markmið skólans er að veita sérfræðingum frá þróunarlöndum, sem glíma við jarðvegseyðingu, eyðimerkurmyndun og neikvæð áhrif loftslagsbreytinga, þjálfun í landgræðslu og sjálfbærri nýt-

¹ <http://www.iceida.is/fjolthjodastarf/haskolar-sameinudu-thjodanna/jafnrettisskolinn/>

ingu lands. Frá því að Landgræðsluskólinn hóf störf sem tilraunaverkefni árið 2007 hafa meira en 100 manns frá 12 löndum útskrifast frá skólanum, þar af 84 frá því að skólinn varð formlega hluti af Háskóla Sameinuðu þjóðanna.

Árið 2012 fór fram sameiginleg björgunaræfing við austurströnd Grænlands á grundvelli samnings um leit og björgun frá 2011 og tóku íslenskir viðbragðsaðilar þátt í henni. Samkvæmt skýrslu utanríkisráðherra er nú unnið að því að þróa samstarf við önnur ríki um öryggissamvinnu í nágrenni Íslands. Stofnun alþjóðlegs björgunarskóla gæti orðið mikilvægt innlegg í slíkt samstarf og styrkt stöðu Íslands innan Norðurskautsráðsins enn frekar.

Við nám í björgunarskóla Sameinuðu þjóðanna mætti leggja áherslu á verklega og bóklega þætti, bæði vettvangsvinnu, þátttöku í raunverulegum aðgerðum á vettvangi, fyrirlestra, verkefnaskil og áætlanagerð. Þá væri einnig hægt að gera ráð fyrir rannsóknar- og þróunarvinnu á sviði björgunarmála.

Árið 2003 birti fyrsti flutningsmaður þessarar þingsályktunartillögu blaðagrein undir titlinum „Björgunarskóli Sameinuðu þjóðanna“ (sjá fylgiskjal). Þar var reifuð hugmyndin um slíkan skóla, sem mætti t.d. reka í Keflavík og nýta þau mannvirki sem eru á Keflavíkurflugvelli eftir brottför Bandaríkjahers. Við undirbúning og skipulagningu slíks skóla væri rétt að sækjast eftir samvinnu við stofnanir eins og Landhelgisgæsluna, almannavarnadeild ríkislögreglustjóra, Veðurstofuna, sjúkrahúsin og háskólastofnanir auk Landsbjargar og sjómanna-samtakanna. Síðast en ekki síst væri með stofnun björgunarskóla Háskóla Sameinuðu þjóðanna á Íslandi um að ræða uppbyggilegt framtak til þess að bæta ímynd lands og þjóðar á alþjóðavettvangi og þarft framlag til alþjóðasamstarfs.

Með stofnun Björgunarskóla Sameinuðu þjóðanna mundi störfum fjölga. Bæði yrði um að ræða störf tengd kennslu og umsýslu námsins, en einnig störf tengd rekstri tækjabúnaðar, t.d. báta og björgunarþryllna. Fyrir er á svæðinu mikil þekking á þessum sviðum og slíkur skóli yrði ein stoð undir atvinnulífið þar syðra. Hlutverk starfshópsins yrði m.a. að meta þau áhrif sem stofnun sem þessi gæti haft á atvinnulífið á svæðinu.

Fylgiskjal.

Ólafur Þór Gunnarsson:

Björgunarskóli Sameinuðu þjóðanna.

(Morgunblaðið, 28. október 2003.)

Undanfarnar vikur og mánuði hafa Íslendingar verið að átta sig á því hversu varhugavert það getur verið að reiða sig í miklum mæli á erlenda þjóð, hversu vinveitt sem hún kann að vera, í björgunarmálum. Í sumar þurftu þryllur Varnarliðsins á Keflavíkurflugvelli að hverfa til annarra starfa tímabundið, og á meðan máttum við Íslendingar sætta okkur við „skert“ öryggi hvað þennan þátt björgunarmála varðar. Í sumar komu einnig upp háværar raddir vestan hafs sem vildu afleggja allan flugflota BNA í Keflavík. Miklar líkur eru á að þær raddir séu ekki meira en í dvala um stund, og munu vafalítið koma upp aftur fyrr en síðar.

En hvernig geta þá stjórnvöld brugðist við þessum vanda? Skoðum það mál nánar. Ísland er um margt sérstætt land, bæði hvað varðar landið sjálft og þjóðina sem byggir það. Hér verða náttúruhamfarir í einhverjum mæli með óþægilega reglubundnum hætti, og því hefur orðið til á löngum tíma víðtæk þekking í landinu í margskonar björgunarmálum. Þetta á við um björgun úr sjávarháska, af hamfarasvæðum, viðbrögð við eldgosum, snjóflóðum, jarðskjálftum, ofsaveðrum og svo mætti lengi telja. Við Íslendingar erum kannski ekki með

mestu þekkinguna á mörgum þessara sviða, en reynsla af flestum þáttum björgunarmála er víðtæk. Þetta á bæði við um opinbera aðila og frjáls félagasamtök. Þegar eru til stofnanir innanlands eins og Björgunarskóli Landsbjargar og Slysavarnaskóli sjómanna auk þjálfunarbúða Landsbjargar á Gufuskálum að ótöldum þeim opinberu stofnunum sem að björgunarmálum koma.

Íslendingar ættu að leggja það til við Sameinuðu þjóðirnar að hér verði settur á stofn Björgunarskóli Sameinuðu þjóðanna. Þegar er komin ágæt reynsla af deildum tengdum háskóla Sþ í jarðhitafræðum og fiskiðnaði, og full ástæða til að ætla að við gætum staðið myndarlega á bak við stofnun af þessu tagi. Með vaxandi rannsóknarstarfsemi á sviði björgunarmála mætti jafnvel hugsa sér beina tengingu við Háskóla Sþ á svipaðan hátt og hinar deildirnar. Náttúrulegar aðstæður allar hér á landi gætu nýst afar vel, og þegar er mikill mannauður til staðar í landinu sem myndi þarna fá tækifæri til að vaxa. Vissulega væri kostnaður þessu samfara, en nú um stundir er einmitt rætt um að Íslendingar þurfi að taka sig á og leggja meira af mörkum til alþjóðasamfélagsins, og því ekki vanþörf á að finna nýjar og jákvæðar leiðir til þess. Ávinningur okkar gæti falist í því að búnaður sem fylgdi slíkum skóla gæti nýst okkur við björgun innanlands þegar á þyrfti að halda.

Stofnanir eins og Landhelgisgæslan, almannavarnaráttur ríkislögreglustjóra, Veðurstofan, sjúkrahúsin og háskólastofnanir auk Landsbjargar og sjómannasamtakanna gætu komið að undirbúningi og skipulagningu slíks skóla. Með stofnun og rekstri Björgunarskóla Sþ gætu Íslendingar stigið spor fram á við sem eftir yrði tekið á alþjóðavettvangi.